

Колма 2

ПОШТАРИНА ПЛАЌЕНА У ГОТОВУ

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

1

1961

БЕОГРАД

— Понека чиновник уздише и кука: троши задњу пару — невоља и мука. Он иметка нема. Ни жена. Обоје, то зна цела варош, независно стоје. Ал гле! Прошло време и он, ништа мање, зида лепу кућу, купује имање. . . Приход се не слаже с расходима свима, но то ти не можеш судски да докажеш, али погрешити нећеш, ако кажеш: на његовој њушци ситног перја има.

Колико је ово савремено, а колико конкретно у односу на ондашње друштво!

Ако читамо Лафонтена и Крилова упоредо, а у стиху истог одличног превода Драгослава Илића, запажамо да је Лафонтен заиста у неку руку шири и мисаонији, дубљи и рафиниранији. Но Крилов је непосреднији, директнији, (у једном ударном смислу) а често и вјештији да својом сатиром уједе за срце непријатеља. Преко Лафонтена је дошао до форме басне у стиху, али дошао и до оригиналног садржаја захватаног из ондашњег феудалног руског друштва, као што је Лафонтен преко својих узора лако долазио до фабуле и стварао оригинални облик басне. Значи, оба имају нешто што су као ново унијели у овај род и обиљежили своје вријеме. Оба су лапидарни, сажети у малом „наравоученију“ без дидактике — више са закључком који ипак дају поуку и подстрек за размишљање. А опет оба су различити. Лафонтен је истражио форму до савршенства, Крилов пронашао мотив до најдубљих кутика. И један и други имали су краљевску или царску околину коју су познавали. Обојица се потуцали, или били штићеници појединих мецена, обојица исто тако прогањани, а познавали су своје народе, удубили се у њихову психологију трпљења или негодовања, отпора или бунта.

И срећа је што је Крилов, тако сличне судбине и поријекла Лафонтену, баш имао њега као подстерекача за стварање басне у стиху, јер она је била најпогоднији

облик за езоповску ријеч — критику савременог окрутног и укоченог поретка.

И Лафонтен и Крилов, иако различити при уопштавању, имају нешто што је, код обојице, погодило општу људску природу и њену психу. Док је људских мана и порока, њихове басне ће трајати и погодовати, и то не само као приговор, него и јаче од тога — као сатира, као подсмјех слабости човјековој, а све у једну општу хуману сврху.

Како у судбини ова два велика мислиоца — баснописца, тако и у историјском процесу развоја у њихова два народа има много судбински сличног. И један и други pjesник живјели су и радили по једно столеће прије револуције у својој земљи, а и један и други као пророци стоје столеће једно унапријед, готово као симболични путоказ.

Лафонтен један вијек прије француске буржоаске револуције при крају 18. столећа, и не онако општар и борбен као што ни револуција од 1789. (што) није до краја била оно у што су полагаале наде радне масе које су је заталасале.

Крилов, сто година послје Лафонтена, а столеће једно пред великом руском револуцијом, која је почела 1905, да би онако, преко кратке буржоаске, прерасла у побједоносну пролетерску револуцију, општру и до краја доследну, као што је био општар и непоштедан велики народни pjesник-баснописац, који стоји у првом реду зачетника борбене руске литературе са Гогољем, Грибоједовом и другима. Не уочавајући само опште човјекове мане, него конкретно полазећи од голе руске друштвене стварности, он се помиче на њено лијево крило, шибајући све што је носило печат реакције и назатка, а означавајући и симболички наговештавајући све што је било свијест и покрет маса одоздо против врхова који су и били мета писцу и незадовољним народним словима.

М. БАЊЕВИЋ

Vasko Popa:

OD ZLATA JABUKA

(rukovet narodnih umotvorina, izd. Nolit, Beograd 1958)

(Један вид и једна примена народног усменог казивања)

Pesnik Vasko Popa u svojim originalnim radovima posebnu pažnju poklanja jeziku. On doista ponekad i uspeva da u svojim pesmama dà rečima nova značenja i vred-

nosti. Priroda je moderne poezije između ostalog i to što pokazuje jezički potencijali to pre svega u rečničkom i stilističkom smislu. Pesnik tu svojim delom

otkriva ono što se eventualno može iskazati jezikom, a ne ono što se njime obično kazuje. Kao da se čitaocu ostavlja da sam konkretizuje ideju. Razume se da pesnik pri tom mora imati izvanredno izdiferencirano osećanje za mogućnosti jezika.

Ovom svojom knjigom Vasko Popa je potvrdio mišljenje da on svoj izraz zasniva na onim specifičnim jezičkim sredstvima i stilskim obrtima koje sadrži narodna usmena književnost i to u prvom redu lirске narodne pesme, zagonetke, bajke, brojanice i dr. Treba istaći pre svega pozitivnu stranu Popine namere da jezička i stilска sredstva naše narodne usmene književnosti ulije u tokove modernog pesničkog izraza. Ovim ne želimo da govorimo a još manje da prosuđujemo o dosadašnjem uspehu Popinog poduhvata. Ali, i kada konstatujemo njegov neuspeh, — nećemo li mu najbolje pomoći, podržavajući njegova uspeła rešenja! A takvih nesumnjivo ima.

Kako se sada prikazuje veza Popine poezije sa narodnim umotvorinama, pokazaćemo jednim primerom. U knjizi o kojoj govorimo Popa je zagonetke dao na taj način što je odgovor stavio kao naslov a potom naveo sam tekst zagonetke. Time je od pitalice dobio u stvari neku vrstu malenih lirskih pesama. Uzmimo zagonetku „Patka“ sa str. 156:

„Slijepo kuće
Po dvoru se vuče.
Prsi mi lađa,
Vesla mi noge,
A ruke mi među oči“.

Lako je uočiti veliku sličnost između ove ovako razvijene zagonetke i Popine pesme „Patka“ iz ciklusa „Spisak“ („Kora“, izd. Nopok 1953, str. 65).

„Gega se prašinom
U kojoj se ne smeju ribe
U bokovima svojim nosi
Nemir voda

Nespretna
Gega se polako
Trсka koja misli
Ionako će je стиći

Nikada
Nikada neće umeti
Da hoda
Kao što je umela
Ogledala da ore“.

Kao i u zagoneci, i u ovoj Popinoj pesmi smisao je zapretan u igri reči kojoj se ne

može osporiti veština i svoje vrste logičnost. Razume se, ovakva poezija ne pruža umetnička uživanja koja omogućava recimo Rakić. Ali — zar može biti sumnje u umetničku vrednost narodnih zagonetki?

Navedeni primer, sem toga, omogućuje nam da shvatimo Popine reči iz Uvoda njegove Rukoveti:

„Narodni pesnik ne iskazuje svoju privrženost prirodi (koja mu daje i oduzima život) time što slepo oponaša ono što je priroda već stvorila, nego time što primenjuje stvaralački čin prirode na ono što on želi da stvori. I ta je primena svojeglava, iznenadjuća, neobjašnjiva. Njeni su plodovi te zlatne jabuke iz priče na granatoj voćki čovekove mašte. U tom i takvom držanju i delanju našeg narodnog pesnika krije se, ustvari, njegova jedinstvena i bescena peruka budućim pregaocima na istom poslu nadograđivanja i obogaćivanja ovoga sveta rečima pesme. Nigde se taj pesnički čin ne javlja tako čist u svoj svojoj pustolovnoj, ludoj lepoti kao u tvorevinama ovog našeg prvog pesnika.

Danas, kada se na svim stranama zemljinog šara naslućuju pa i čuju glasovi jednog novog Preporoda, koji se, ovoga puta, zasniva na ponovo otkrivenim temeljima i stubovima narodne umetnosti, mi možemo samo da se ponosimo poetskim blagom svoga naroda, jer ne moramo lutati po svetu. Upravo nas to blago sjedinjuje s čitavim svetom. Zagledanima u duboka ogledala našeg narodnog pesništva, u njegove vrtočeve virove, čini nam se da na dnu svake reči naziremo čudotvorne ključeve koji otvaraju tajanstvene kapije lepote, one lepote koju stvara čovek, da bi njome pobedio rugobu, vreme i smrt“ (str. 6—7).

Narodnu književnost Popa pruža čitaocu u jednom originalnom vidu. Pre svega, birao je one narodne umotvorine koje žive „među javom i međ snom“. Uneo je ove vrste: brojanice, zagonetke, pesme, priče, poslovice, izreke, vradžbine i basme, brzalice, kletve i zakletve. Izbor je obavio sa sigurnim znanjem i istančanim ukusom. Potpuno je međutim odstupio od dosadašnjeg načina klasifikovanja grade po vrstama (pesme, pripovetke i sl.). Zaobišao je i drugu mogućnost: da od pesama npr. načini jednu idejnu nit (zemlja-čovek-ljubav-smrt) koja bi bila interpolirana ostalim vrstama umotvorina koje je uzeo u obzir. Svoju pažnju i svoj ukus Vasko Popa je angažovao jedino da bi izabrao ono što želi, što odgovara njegovom shvatanju. I onda je to što je izabrao zahvatio rukom i razasuo po stranicama svoje knjige, pomalo

vodeći računa samo o ritmu kazivanja. Tako je na otprilike 250 strana dao nešto kao daleki odsjaj nadrealističkog automatskog teksta sačinjenog od narodnih umotvorina. Po svojoj tematskoj slobodi Popina knjiga na taj način podseća na brojanicu. A ovom književnom vrstom počinje njegova Rukovet.

Pa ipak u nečemu je Popa zaveo red. To je uradio sa zagonetkama, kletvama, poslovicama. Kako sam kaže: „...manje vrste date su u grupama sastavljenim bilo po tematskoj srodnosti (npr. zagonetke), bilo po ritmičkoj i sintaksičkoj srodnosti (npr. kletve)“ (str. 262). Međutim, ma koliko izgledalo neočekivano, poslovice i izreke nisu uvek svrstane po tematskoj srodnosti. Zato se i moglo dogoditi da je poslovice „Ko naglo ide, na putu ostaje; ko lakše ide brže doma dolazi“ (str. 25) data u jednom ciklusu, a tematski

njoj bliska poslovice „Hitar suviše sreću pre-skoči“ (str. 66) u drugom. To se dogodilo zato što je prva od njih data u ciklusu koji je sastavljen od inersnih relativnih rečenica (tu se npr. nalazi i poslovice „Ko ne čini ništa, zlo čini“ i dr.).

Popa je, dakle, dao jedan sasvim slobodan niz narodnih umotvorina. Izostavio je epske pesme. Opravdano: one „pretstavljaju organske delove jedne zaokružene, u mramoru isklesane celine, delove našeg veličanstvenog narodnog eposa, koji se ne može i ne sme rasparčavati“ (str. 261). Možemo u zaključku reći da je Popina Rukovet jedan interesantan pokušaj. Tome pokušaju ne obezbeđuje trajanje samo materija koja se nalazi u ovoj knjizi.

dr Berislav M. NIKOLIĆ